

Motion till riksdagen 2020/21:3587

av **Tina Acketoft m.fl. (L)**

Liberal politik för de nationella minoriteterna och minoritetsspråken

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att nämna de nationella minoriteterna och minoritetsspråken i regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda sanktionsmöjligheter mot de kommuner och regioner i förvaltningsområdena som inte använder minoritetspolitiska statsbidrag på avsett sätt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om mål och riktlinjer för kommuners och regioners minoritetspolitiska arbete och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om information i samhället och i skolan om Sveriges urfolk, nationella minoriteter och minoritetsspråk och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barnomsorg och äldreomsorg på minoritetsspråk och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att flytta bestämmelserna om äldreomsorg med minoritetsprofil till socialtjänstlagen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om minoritetsspråk som valbart ämne i moderna språk och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om nationellt minoritetsspråk som nytt skolämne och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tvåspråkiga skolor med minoritetsspråksprofil och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tillgången till minoritetsspråkslärare och tillkännager detta för regeringen.

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utbildning i minoritetsspråk inom vuxenutbildning och på högskolenivå och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om insatser avseende språk, medier och kultur och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda om ett förvaltningsområde för romani chib ska inrättas och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

De nationella minoriteterna samer, sverigefinnar, romer, judar och tornedalingar har en lång historia i vårt land och har alla utsatts för en assimileringpolitik som innebar att de inte fick tala sitt språk eller utöva sin kultur. Detta är grunden till att det behövs en särskild politik för de nationella minoriteterna. Målet med minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna, stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Individens möjligheter att använda minoritetsspråk i kontakten med myndigheter ska stärkas.

Minoritetspolitiken måste alltid utgå från den enskilda individens rätt att själv definiera sig. Den enskildes självidentifikation ska inte vara underordnad stat, tradition eller organisationer. Den liberala minoritetspolitikens mål är att stärka individens möjligheter att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Detta är en angelägenhet för den som identifierar sig med majoritetsbefolkningen lika väl som för den som identifierar sig med en minoritet.

Detta innebär att den liberala minoritetspolitiken har ett dynamiskt förhållningssätt. Språk, traditioner och kulturer är alltid i förändring och för den enskilda människan kan också relationen till ett minoritetsspråk eller en minoritetskultur förändras över tid. Vissa perioder i livet kan minoritetstillhörigheten kännas oviktig för att senare få en stark och personlig innebörd, och tvärtom. Den liberala minoritetspolitikens mål är att stärka individens möjligheter att leva i enlighet med sina egna önskningar.

Det är också viktigt att minoritetspolitiken beaktar att de frågor som är särskilt angelägna för en viss minoritet inte nödvändigtvis är det för andra. Till exempel finns skillnader i utsatthet för hatbrott och diskriminering, något som aktualiserar kopplingen mellan minoritetspolitiken och andra politikområden såsom demokratipolitik och rättstrygghet.

När Liberalerna i regeringsställning ansvarade för det minoritetspolitiska arbetet flyttades positionerna fram på en lång rad områden. En ny minoritetspolitisk strategi presenterades 2009, och 2010 började den nya lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk gälla. Förvaltningsområdena för finska och samiska utökades kraftigt, och lagreformer och andra åtgärder beslutades för att stärka minoriteternas språkrättigheter liksom inflytande i olika frågor som berör dem. Även därefter har vissa reformer skett, och flera utredningar har genomförts, nu senast i form av de förslag som en statlig utredning tidigare i år har lagt fram i syfte att förbättra samordningen och uppföljningen av minoritetspolitiken (SOU 2020:27).

För att förbättra möjligheterna för individer som tillhör nationella minoriteter är det angeläget att öka kunskapen om hur den svenska staten ända fram till modern tid har

bedrivit en assimileringpolitik som har osynliggjort de nationella minoriteterna och som har drabbat många enskilda, i vissa fall i form av mycket allvarliga övergrepp. I regeringsställning tog därför Liberalerna initiativ till en vitbok för att dokumentera och synliggöra övergrepp och kränkningar under 1900-talet från samhällets sida mot romer i Sverige (Ds 2014:8). Därefter har en kommitté i form av en sannings- och försoningskommission tillsatts för att utreda den assimileringpolitik mot tornedalingar, kväner och lantalaiset som bedrevs av svenska staten under 1800- och 1900-talen och synliggöra minoritetens historiska erfarenheter (dir. 2020:29). En motsvarande sanningskommission gällande assimileringpolitik och historiska övergrepp mot samiska folket förbereds.

Samernas, sverigefinnarnas, tornedalingarnas, judarnas och romernas ställning som nationella minoriteter och samernas ställning som urfolk ska upprätthållas. Sverige har kommit en bit på vägen avseende det minoritetspolitiska arbetet. Men mycket återstår att göra.

Förankra minoritetspolitiken i regeringsformen

Den svenska minoritetspolitiken baserar sig på riksdagsbesluten att ratificera Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Därutöver finns lagstiftning om förvaltningsområden och andra särskilda bestämmelser gällande minoritetsspråken.

Grunderna för erkännande av de nationella minoriteterna och minoritetsspråken är således grundade i riksdagsbeslut. När som helst kan en ny riksdagsmajoritet fatta beslut om att ändra eller upphäva statusen för minoritetsgrupper eller minoritetsspråk.

Liberalerna anser att förändringar i minoritetspolitikens grunder måste ske noggrant och efter långvarig beredning. För att förebygga otillräckligt förankrade förändringar vad gäller erkännande av de nationella minoriteterna och minoritetsspråken bör dessa uttryckligen nämnas i regeringsformen. Detta innebär inte någon juridisk eller folkrättslig förändring av deras status, men innebär bättre garantier mot plötsliga och oförankrade förändringar. Liberalerna anser att denna fråga bör uppmärksammas i kommande grundlagsöversyner.

Förvaltningsområdena

Fler och fler kommuner och regioner har anslutit sig till förvaltningsområdena för något av minoritetsspråken finska, meänkieli eller samiska, och nya ansökningar kommer kontinuerligt. För att kommunerna i förvaltningsområdena ska ha möjlighet att leva upp till sina utökade åtaganden finns statsanslag reserverade under anslaget för åtgärder för nationella minoriteter.

Kommuner och regioner kan ansöka om att tillhöra ett förvaltningsområde. Det bygger således på frivillig anslutning, vilket är viktigt för att arbetet ska bli effektivt och för att kommunerna ska känna ett tydligt ägarskap.

De kommuner och regioner som ingår i förvaltningsområden får statsbidrag. Det finns behov av att ytterligare följa upp hur de statliga resurserna används. Det är viktigt att de stärkta rättigheter för enskilda som följer av att en kommun ansluts till ett förvaltningsområde, såsom utökad rätt att använda minoritetsspråket hos myndighet och utökad rätt till förskola och äldreomsorg med minoritetsspråksprofil, verkligen får

genomslag i den lokala verksamheten. Som konstateras i betänkandet från utredningen om uppföljning av minoritetspolitiken (SOU 2020:27) finns det bestämmelser om att statsbidraget får sättas ned om det inte används eller inte används på rätt sätt. Det är dock oklart om denna regel alls kommer till användning, och det saknas rättsliga förutsättningar att utfärda någon form av ekonomisk sanktion i särskilt allvarliga fall. Denna fråga behöver belysas i den fortsatta beredningen av utredningens förslag.

Strategiskt arbete i hela landet

Som utredningen om uppföljning av minoritetspolitiken konstaterar (SOU 2020:27) finns det brister i dagens system för strategisk samordning och uppföljning av den statliga minoritetspolitiken. Samma sak gäller för kommuner och regioner, där det minoritetspolitiska arbetet på många håll är bristfälligt. Detta gäller även för den grupp kommuner som tillhör något av förvaltningsområdena. Visserligen är det positivt att det nu finns lagreglering om att kommuner och regioner ska anta mål och riktlinjer för sitt minoritetspolitiska arbete, vilket ger bättre förutsättningar för den långsiktighet i det lokala arbetet som i dag saknas på många håll. Utredningen pekar dock på att de analyser som gjorts av statliga uppföljningsmyndigheter inte har givit en tillräckligt tydlig bild av den faktiska situationen i kommuner och regioner.

Liberalerna ansluter sig till denna bedömning, och vill framhålla att det därutöver också behövs en bättre struktur för hur målstyrning och uppföljning sker inom kommunerna och regionerna. Utredningens iakttagelser ger ökad tyngd åt det vi tidigare framfört om att lagregleringen om mål och riktlinjer i kommuner och regioner också behöver inkludera uppföljning. Utan sådana mekanismer riskerar dessa dokument att bli hyllvärmare. Eftersom målen och riktlinjerna syftar till att uppfylla kommunens minoritetspolitiska åtaganden bör de dessutom beslutas av förtroendevalda. Huruvida detta ska vara i kommunfullmäktige, kommunstyrelse, annan nämnd eller annat politiskt organ får givetvis avgöras av lokala förhållanden.

Kunskap och information om de nationella minoriteterna

Kunskapen om de nationella minoriteterna och politiken har blivit bättre inom förvaltningsområdena, men kunskapen utanför förvaltningsområdena och inom myndigheter är fortfarande bristfällig. Därför krävs fortsatt informationsarbete inom det offentliga men även i samhället i stort för att öka kunskapen om de nationella minoriteterna, deras språk och kultur samt den nationella minoritetspolitiken. En viktig del av minoritetspolitiken är också att skolan ska ge alla elever kunskap om Sveriges urfolk, nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Barnomsorg och äldreomsorg på minoritetsspråk

Efterfrågan på förskola och äldreomsorg med minoritetsspråksprofil är betydligt större än det utbud som finns. Det gäller såväl inom förvaltningsområdena som i övriga delar av landet. Kommuner som ingår i ett förvaltningsområde för finska, samiska eller meänkieli ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller en väsentlig del av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal

som behärskar språket i fråga. I övriga kommuner gäller detta i den mån som kommunen har tillgång till personal med sådana språkkunskaper.

Det är positivt att det finns äldreboenden med inriktning på minoritetsspråk. I dag finns också exempel på hemtjänstföretag som erbjuder minoritetsspråkstalande personal. Samtidigt kvarstår den grundläggande bristen på verksamheter med minoritetsspråksprofil.

År 2014 beräknades exempelvis enbart 21 av de då totalt 52 kommunerna i det finskspråkiga förvaltningsområdet ha särskilda förskolegrupper med finsk inriktning, alltså inte ens hälften. Ingenting tyder på att situationen blivit bättre sedan dess. Bristen på förskoleverksamhet med minoritetsspråksprofil är allvarlig med tanke på att dyrbara år i barnens språkutveckling riskerar att gå förlorade.

Rent demografiska skäl gör att det är enkelt att se att behovet av äldreomsorg med minoritetsspråksprofil kommer att växa ytterligare de kommande åren. Av Sveriges befolkning är exempelvis redan nu över hälften av personerna födda i Finland över 65 år. Det motsvarar 78 000 personer. Ytterligare 33 000 personer är mellan 55 och 64 år. Detta är en följd av att den allra största invandringen från Finland skedde för ett antal decennier sedan. Även om alla dessa personer inte har finska som modersmål illustrerar detta att behovet av finskspråkig äldreomsorg är stort redan i dag och kommer att öka.

Sammantaget behövs det alltså fler insatser för att öka tillgängligheten av äldreomsorg och barnomsorg på minoritetsspråk. Bland annat bör frågan om skärpt lagstiftning övervägas för att ställa tydligare krav på kommunerna. Många gånger handlar det om hur verksamheten organiseras och administreras snarare än att resurser behöver tillföras. Kommuner som har äldreombudsmän bör se till att dessa har minoritetskompetens.

Vidare bör kommuner och regioner kunna bli bättre på att tillvarata den språkkompetens som ofta finns hos personalen. Vid upphandling av service och omsorg inom t.ex. äldreomsorgen bör kommunerna också kunna bli bättre på att beakta behov som de nationella minoriteterna har.

Liberalerna anser att valfriheten och etableringsfriheten är av stor vikt för att framväxten av barnomsorg och äldreomsorg på minoritetsspråk ska fortsätta. Som liberaler ser vi såväl valfrihet som etableringsfrihet i välfärdssektorn som strategiska delar av vår minoritetspolitik. Detta betyder inte att det skulle vara hela lösningen, men på de orter och i de områden där ett betydande antal invånare talar ett visst minoritetsspråk kan valfrihet och etableringsfrihet underlätta fler verksamheter.

Sedan den 1 januari 2019 finns bestämmelserna om rätten till förskola på nationella minoritetsspråk i skollagen. Detta gör att frågan faller under Skolinspektionens tillsynsansvar och att Skolinspektionen också kan besluta om förelägganden och viten till kommuner som inte följer reglerna. Av motsvarande skäl bör bestämmelserna om äldreomsorg med minoritetsprofil flyttas till socialtjänstlagen, vilket skulle stärka möjligheten för Inspektionen för vård och omsorg (Ivo) att utöva effektiv tillsyn av äldreomsorgen även ur denna aspekt. Det skapar en ökad tydlighet gentemot kommunerna. Liberalerna noterar att denna fråga inte har blivit belyst i betänkandet från utredningen Framtidens socialtjänst, som nyligen presenterat sina förslag (SOU 2020:47). Vi anser därför att denna fråga måste uppmärksammas i den fortsatta beredningen av utredningens förslag.

Skolundervisning i nationellt minoritetsspråk

Sedan den 1 juli 2015 gäller att ett nationellt minoritetsspråk ska kunna läsas som nybörjarspråk inom modersmålsundervisningen. Detta är viktigt för att behålla alla de fem minoritetsspråken som levande språk i nästa generation. Det finns dock behov av att följa hur lagändringarna följs i praktiken.

Att bara erbjuda modersmålsundervisning räcker inte för att ett minoritetsspråk långsiktigt ska kunna bevaras i Sverige som levande tal- och skriftspråk. Nya former av undervisning på minoritetsspråk behöver därför utvecklas och möjligheten till tvåspråkig undervisning underlättas. För att fler elever ska stimuleras att fortsätta utveckla sitt modersmål bör fler skolor inom förvaltningsområdena överväga att införa t.ex. finska eller andra minoritetsspråk som valbart ämne i moderna språk, vilket då medför att kursplan och betyg också ska gälla minoritetsspråket i fråga.

Utredningen Förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk föreslog i sitt betänkande (SOU 2017:91) att de elever som tillhör nationella minoriteter och som efterfrågar undervisning i något av de fem nationella minoritetsspråken ska få sin undervisning inom ramen för ett nytt ämne, nationellt minoritetsspråk, i stället för inom modersmålsundervisningen. Detta skulle tydliggöra den särställning som dessa språk redan i viss mån har. En nyhet skulle vara att ämnet nationellt minoritetsspråk skulle ingå i timplanerna och att därmed en minsta undervisningstid skulle garanteras. Liberalerna är positiva till denna inriktning och anser att detta bör vara en utgångspunkt för en kommande reform av undervisningen i minoritetsspråk.

Tvåspråkiga skolor med minoritetsspråksprofil

Tvåspråkiga skolor med minoritetsspråksprofil är viktiga för att ge fler möjlighet att lära sig sitt minoritetsspråk på djupet. Samtidigt är rekryteringsgruppen smal och den tvåspråkiga inriktningen kan också leda till högre kostnader. Det behövs en genomgång av förutsättningarna för tvåspråkiga skolor med profilering mot någon av de nationella minoriteterna.

Vuxen- och högskoleundervisning i minoritetsspråk

Bristen på behöriga lärare i minoritetsspråk är mycket stor. Bland annat vad gäller samiska, men också andra minoritetsspråk, leder detta till att barn som har rätt att få undervisning i sitt minoritetsspråk i praktiken nekas denna möjlighet. Därför behövs fler behöriga minoritetsspråklärare och en ämneslärarutbildning som möjliggör en långsiktig försörjning av minoritetsspråklärare. Det behövs dock även insatser för att stärka tillgången till minoritetsspråklärare på kort sikt.

Även kommunerna som arbetsgivare åt lärarkåren spelar en viktig roll för att driva på för att fler faktiskt söker sig till läraryrket. Fler kommuner borde tillsammans göra ansträngningar för att säkra lärartillgången.

Även på högskolan samt inom vuxenutbildningen behöver det finnas en kontinuerlig uppföljning av möjligheterna till utbildning i minoritetsspråk. Detta är särskilt viktigt med tanke på att de nationella minoritetsspråken i universitetssammanhang är s.k. småspråk där undervisning bara ges på vissa lärosäten.

Språk, medier och kultur

Det offentliga ska understödja ett språk-, kultur- och medieutbud med minoritets-språksprofil. Public service-verksamheten är av betydelse för att hålla minoritetsspråken levande och för revitaliseringen av dem liksom för att lyfta fram kulturfrågor. Program riktade till barn och unga är av särskilt stor betydelse. Antalet sändningstimmar på de nationella minoritetsspråken har ökat något men utbudet är fortfarande begränsat. Åtgärder behövs för att säkerställa att utrymme avsätts för sändningar på nationella minoritetsspråk.

Det samiska folkets ställning

Det samiska folket har en särställning som urfolk och är dessutom en nationell minoritet. I flera år har förberedelser skett för att formalisera en konsultationsordning där det samiska folket i särskilda former ges möjlighet att framföra synpunkter i frågor som särskilt berör samer. Liberalerna är positiva till detta under förutsättning att formerna för denna konsultationsordning är väl förankrad hos det samiska folket.

Sametingets styrelse har i flera skrivelser framfört att samerna inte längre bör anses som nationell minoritet utan endast som urfolk, och att det samiska språkets ställning bör regleras i en särskild samisk språklag.

Liberalerna tar inte här och nu ställning till själva förslaget utan anser att det är nödvändigt att bereda frågan vidare. Den liberala synen att minoritetspolitiken bygger på självidentifikation gör att förslaget från Sametingets styrelse behöver analyseras noggrant. En eventuell förändring av det samiska folkets ställning skulle få stora konsekvenser för alla som identifierar sig som samer, och det är därför viktigt att i beredningen möjliggöra för berörda individer att ge sin syn på frågan.

Åtgärder för att främja romers rättigheter och livsvillkor

Det svenska samhället har under historiens lopp och långt in på 1900-talet utsatt den romska minoriteten i Sverige för allvarligt förtryck och förnekande av rättigheter som för andra medborgare ansetts självklara. Det svenska majoritetssamhällets agerande gentemot romer är en del av den exkludering som romer utsatts för också i övriga Europa. Även om den tidigare exkluderingspolitiken sedan länge upphört märks resultatet av den i form av att många romer fortfarande lever i utanförskap och att det finns en stor förtroendeklyfta mellan många romer och samhällets institutioner.

På initiativ av Liberalerna antog den dåvarande regeringen en långsiktig strategi för romsk inkludering. Det övergripande målet för den tjugoåriga strategin är att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som den som är icke-rom. Strategins målgrupp är framför allt de romer som befinner sig i ett socialt och ekonomiskt utanförskap. Strategin handlar bland annat om att synliggöra det historiska förtryck som svenska romer utsatts för, att öka dialogen mellan kommuner och myndigheter och företrädare för romer samt att underlätta utbildnings- och arbetsmarknadsåtgärder. Förutsättningarna för strategins genomförande regleras i budgetpropositionen, varför vi inte lägger något formellt yrkande i denna motion. Från Liberalernas sida vill vi markera vikten av långsiktighet och höga ambitioner i arbetet.

Det finns inte något förvaltningsområde för romani chib som minoritetsspråk. Den långsiktiga strategin för romsk inkludering har utbildning samt social omsorg som två

särskilt utpekade verksamhetsområden. Det är betydelsefullt att den romska gruppen får tillgång till förskola och äldreomsorg på modersmålet, samtidigt som det också är angeläget att, i enlighet med de övergripande målen för strategin för romsk inkludering, fortsätta arbetet för att eliminera de utbildningsklyftor som skapar utanförskap. Alla barn i Sverige har rätt att tillägna sig goda kunskaper i svenska samtidigt som de ska ha goda förutsättningar att utveckla sitt modersmål. Regeringen bör därför förut-sättningslöst utreda vilka för- och nackdelar som finns med att införa ett förvaltnings-område för romani chib efter samma modell som finns för samiska, finska och meänkieli.

Tina Acketoft (L)

Johan Pehrson (L)

Maria Nilsson (L)

Christer Nylander (L)

Allan Widman (L)

Lina Nordquist (L)

Gulan Avcı (L)

Mats Persson (L)

Nina Lundström (L)